

Sind 5 kop.

Sõjafirjad

1914.

I. anne.

W. Ehrenpreis'i trükk, Tallinnas.

Gõjakirjad 1914.

I. anne.

Tallinnas, 1914.

Trükitud W. Ehrenpreis'i trükitöjas, Tallinnas

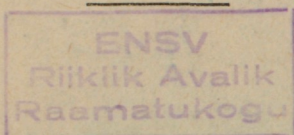

Seletuseks.

Eesolevas raamatute sarjas hakkavad ilmuma sõjameeste kirjad käesoleva maailma sõjaväljadelt. Peaasjalikult otsime selleks Eesti meeste kirjasid, sest see on esimene kord ajaloos, et Eesti mehi nii mõjuvalt sõjast on osa võtmas, küll ülematena, küll alamväelistena. Palume meile selleks otstarbeks lugejate poolt tuttavate sõjameeste kirjasid, milles midagi tähtsat leidub, avaldamiseks saata tahta.

Wäljaandja aadress on Tallinnas, Harju uul. 45.

Erialgu on kawatsetud 10 annet wälja anda, ja kui tähtsat materjali korjub, siis rohkem.

519439 ✓

Дозволено военною цензурою.

г. Ревель, 11 Октября 1914 г. № 290.

Leitnant Johannes Part.

Johannes Part sündis Kolga-Jaanis 5. jaanuaril 1886. aastal. Kõika wabritu elementarkoolis sai ta oma esimese õpetuse. Sealt läks ta edasi Wiljandi neljaklassilisesse linnakooli. Peale linnakooli lõpetamist tegi ta Pihlwas 2 järgu wabatahtliku eksami ja astus Tallinna polku wabatahtlikena kroonuteenistusse. Särkimisel sügisel oli ta juba sõjawäekoolis. Esimesena lõpetas ta hiilgawalt 1908. aastal junfru-kooli ja sõitis Wladiwostokki 33. Siberi küttide polku. Kuid sinna ei jäänud ta mitte peatama, waid teeb Sabarowskis kupsujeekami ja 1911. aastal sügisel on ta juba meie keskel — ülikoolis. Rewadel — 1915. aastal pidi Johannes Part ülikoolis riigieksami ära tegema, — selle ettevalmistamise kallal oli ta just tööl, kui sõjahüüd teda kui tagawarawäe leitnanti, sõjawäljale kutsus.

4. sept. õhjel oma rootu juhatades tabab teda surmawalt waenlase kuul.

Johannes Partiga matawad paljud oma lootused Austria sõjawäljale. Mitte ainult lähemad sõbrad, waid ka kaugemal seisjad, kes teda tundsid, panid tema peale suuri lootusi.

*

*

*

Kiri sõjawäljalt prl. A. G.'le.

Teie sõbralik kaart läes. Soojem tänu! Sain just peale palawat ja õige suurt werewalamist selle kätte, mille tõttu tema wäärtus mitmewõrdne oli. Kui hea oli neil tunne pärast lahingut, kes eluga peasewad ja kui sinna juure weel see tunne köidub, et sind head sõbrad ei unusta, siis näed jällegi elus midagi, millel wäärtust on ja mis elu meeldiwaks, ihaldatavaks teeb.

Eks ma ikka süüdlane ole, et ma palju rohkem waitin, kui harilikult kombeks ja soowitaw. Aga igaüks wabandab ennast, järjelikult ka mina. —

Ma tõmban paar kriipsu nende olude kohta, milles ma sunnitud olen elama, et nende najal pilti minu enese kohta saada.

Elan kõige elementarsemat elu, mis üleüldise mõeldaw. Petrogradist ärasõitmiseft saadit pole ennast riietest wabas-
toda saanud; ütskord sain mahti metsa wilus pesu waheta-
tada. Korda neli — wiis olen selle aja jooksul saabasteta
maganud, muidu ifka saabastes, müts peas, sõjariistad
wõöl; 7—8 bõd pole põrmugi maganud; 20 päewa jook-
sul olen mahti saanud korda 10—12 silmnägu pesta ja
korda 3—4 hambaid puhastada. Mitte hiljem kui kell 5
peab alati jalul olema; õhtul puhkama mitte warem kui
11—12. Süüa saame mitte rohkem kui kaks korda päewas
ja mitte wähem kui ütskord kahe päewa kohta. (Wiimane
norm kordub harwem, siiski korda 3 on olnud).

Kirja kirjutan praegu pöösa all istudes, kus meie
Austria piirile liginedes (weel 4—5 w.), pisut puhates pea-
tasime.

Doomulif, et ma selle 20 päewa jooksul ühtegi aja-
lehte pole lugenud, ega tea, mis ja kuidas inimeied ilmas
elawad ja lood Europa politikas on. Reed ja weel palju
teift puudusi, mida kordama ei hakka, on praeguses elus.
Rohkesti, wähest palju rohkem, kui see soowitaw ja lubatud,
jaab närwifid pingutatud. Pole wist päewa läinud, millal
närwid poleks ärituseft wõhisenud. Kujutafin omale küll
juba ennemalt wastikuid piltta sõjast, sarnaseid aga, mida
tõsine elu nüüd iga sammul peal pakub, wõib waewalt keegi
aimata. Meie polgust on juba . . . ohwitserifid wäerinnast
pubenenud. Nii hirmsasti murrab mehi sõda. Ma imes-
tan ifegi, et mind weel waenlase kuul pole tabanud.

Tõesti, kui ma sõtta sõitsin, siis arwafin, et ega mind
kuul ifka ei taba, nüüd aga pean tunnistama, et ma selle
uju tõelude mõjul kootanud olen. Pärast lahinguid waa-
tad imestades kaaswõitlejatele palgesse ja mõtled: miks
sina ja mõned teised eluga pääsenud, kuna paljud, paljud
langewad?

Hirmsad on selle poolest kulturalifed sakslased ja aus-
terlased, et nad lõhkewate kuulifestiega lasewad (midagi dum-
dum sarnast). Kui palju, palju hirmsamaks teewad nad
sõjalaste ifegi juba suurt walu. Tõesti, meie, wenelased,
oleme selles ja paljuiski muis asjus (wõin seda nüüd koge-
muste põhjal kinnitada) Saksa ilmale idealiks.

Ehk meid küll langeb, siiski sammume wõidumeestena
fiiresti edasi. Austerlased jooksewad täielikult. Wangi anna-
wad nõnda palju, et juba raskest lähew nende korraldamine.

Austerlasti langeb siiski veel rohkem kui meie mehi. Sage-
dasti on lahinguväli nende finiste kogudega üle kül-
watud.

Di, sõda on hirmus. Kuidas ta närvisid rüüstab. Kuidas ta jõudu purustab ja tahmisi ja lootusi tulewikusse pihuks teeb! Ma tunnen nüüd, et ma ka füüsiliselt sõja vastu olen. Mitte sellepärast, et ma arguüks oleks. Ümberpöördult — mind seatakse sagedasti teistele ohvitseridele eeskujuks. Mind on juba kahe aumärgi saamiseks ülemusele ette pandud: esimene — Anna 4 järgu (на шашкы), teine — Bladmiri 4 järgu. Wõimane on aumärk, millest suuremat minusugusele algajale anda ei saagi. Sellepärast ütles polguülem, et ta minule kõige suuremat aumärki palub. Olgu; see kõik on tähi, minule neid tarvis pole. Seeft pärast sõda (olgu naljapärast nii julgelt öeldud) on aumärkide väärtus mulle nii kui nii tähtsusetu.

Aga kindel on, et mulle iga sbrapnell väga halwa meeleolu kaasa toob. Di, kui palju hirmjaid kujukusi iga pauf enesega elule kutsub! Ma ütlen veel rohkem — kui ma peaks puutumata terve nahaga sõjast tagasi pöörama, siis on ikka kindel, et üks kolmandik, kõige vähem üks weerand oma elust siia sõjaväljale maha jätan.

Waadake nüüd, misjuguistes oludes ma elan ja mis minu pead ja mõtteid täidab. Sellega suuremalt osalt seletan ma oma waikimist.

Füüsiliselt ja waimliselt wiimse wõimaluseni wälja piinatud ja üles krukutud ei saa tõesti mahti kirjutamiseks ega mõtete kogumiseks, usun, et minu head sõbrad mind sellepärast wabandawad.

Surun kuumalt teie kätt **Johannes Part.**

30. augustil 1914. Longets, Austria piiril.

Sules.

Reegi wabatahtline kirjutab oma lahingu muljetest järgmist:

„... Ma olen Austria wäerinnal kolm suurt lahingut üle elanud. Meie aja wõitlus, mis kümnete ja sadade wers-

tade pikkusel liinil peetakse, millest sajad tuhanded inimesi ja hobuseid osa võtab, avaldab esimest korda sõjaväljale sattunud inimese peale see suguse suure mulje, mida sõnadega ära kustutada peaaegu võimata on.

Ma mäletan veel väga hästi, kuidas me esimest korda võitlusesse astusime. Kui juba võitlus oli alanud, viidi meie pool tagavarast väerinda. Meie läksime tiires sammus. Et väerinnale pääseda, pidime üle mäe minema, mis tihedate põõsaste ja õreba noore metsaga oli kaetud. Meie ronisime mäe peale.

Meeleolu oli juba ammu kõikidel kõrgendatud. Märvid olid viimase võimaluseni üles äritatud. Teinepoolt mäe kuuldus äge pommitamine. Ümberringi oli mitmel pool tulekahjusid näha. Kui olime mäe peale jõudnud, jäime seisma, ei weidile puhata. Otse meie ees, all orus, oli võitlus parajaste käsil. Waenlast ei olnud kufagil näha. Kõik kohad olid paksu püstitrohu suitsu ja tolmude täis, mida lõhewad pommid sünnitafid. Üksikuid paukufid ei olnud fugugi kuulda. Ohu wapustas fuurtüki mürin. Näis nagu oleks fiin suur furnawabrik, kus masinad alalõpmata „u—u—u“ hüüawad. See hääl awaldas minu peale nii hirmust mõju, mis fugust ma veel kunagi ei ole üle elanud.

Ma mäletan väga hästi, kuidas sel filmapiisgal, kui mäe peale jõudfime, juuksed mul peas hirmu pärast liufufid, kuidas terve mu ihu üleni külma higiga oli kaetud. Jalad olid võimata nõrgad. Range tahtmine oli istuda ja waguft nende põõsaste taga peitus olla. Näis, nagu oleks tarwis ainult üks samm veel edasi astuda ja seal teinepool põõsaste ootab fiind ahne surm. Kuid mis surm! Seal oli midagi hirmsamat kui surm, millel inimese keeles nimegi ei ole. . . Soldatite punased näod, kes mäe külge mööda üles ronides naerfid ja nalja heitfid, olid nüüd furnukahwatud ja tähelpanelifud. Mitmed wõtawad mütsfid peast ära ja teewad ristetahte ette.

Rahustawa mõju awaldab kõikide peale meie sanitaride falkkond, mis fiis lähedal peatas. Ka sanitaride näod on kahwatud ja tähelepanelifud, kuid nad seisawad rahulikult. Kufagil antakse neile märku ja nad ruttawad järelemõtlemataft sellest piirift üle, mille ees meie hirmunult seisma jäime.

Meie läheme julgemaft, fudame peal on nagu fergem.

Läbi suitsu ja tolmu oli waewalt meie wäeosajid ja sanitarisid näha.

„Sumala nimel! Edasi!“ kuuldub komando.

Ja meie tormame mäest alla, karjume „hurra“, hüppane üle pöösaste, ländude, kraawide. . .

Edasi ei ole mul sündmusest kindlat pilti. Nähtawaste oli see wist tikuwõitlus. Seft ma mäletan, et me kedagit tortasime, kellegiteft üle jookstime, togasi tulime ja mullakraawi asustime ja jälle üles tõusime, jookstime ja uueste maha langestime. Kindral kiitis meie tööd. Kuid imelik, ma ei mäleta kedagi kindlaste, kudas waenlane wälja nägi. Kõit sündis nagu unes, millest üles ärgates ma unenäost ainult pealiskaudse pildi meeles pidasin.

Täieste rohulikuts jäin ma alles sellesama päewa õhtul. Ma olin ruumikas mullamajas, mida austrialased olid walmistanud. Tuba oli tungil ohwitserisid täis. Kusagil nurgas laulab keegi. Seinä ääres naride peal lamastid wästinud ja läbimärjad sõjawäelised. Keset pörandat tantsumad nooremad. Nad on juba nähtawaste wõitlusehirmutused unustanud. Ma waatastin ukseft wälja. Praegu just oli äge wihmasadu lõppenud. Jooksupkraawis ulatas wesi kuni põlweni.

*

Hirmuäratawa mulje awal dab inimese peale ratsawäe tormijooks jalawäe peale. Paksu suitsu ja tolmu sees tuleb torraga hall kogu, nagu müür nähtawale. See juureneb ja suureneb. Alguft ei saa arugi, mis asi see on. Kuid wanemad mehed, kes wõitlusi juba üle on elanud, ütlewad effimatalt, et see waenlase ratsawägi on.

„Andke tuld ratsawäe peale“, kuuldub komando. „Tagawarawägi ära kutsuda.“

Soldatid asuwad ahelasse ja seawad endid nii korda, et terwet ratsawäge wõiwad eesrinnast lasta. Püsstide pragin lähed ifta waljemats ja sagedamats. Püsstiraud on juba fuum.

Selgeste on näha, kuidas waenlase ratsawägi, nii arwata umbes 500 meest, laias rinnas otse meie peale tormab. Ifta ligemale ja ligemale jõuawad nad. On tundmine, et weel mõni minut ja siis oleme kõit hobuste jalgade all.

Sel filmapilgul hakkab kõrwalolew hatarei ratsawäe peale pommitistid lastma. Hobused langewad ühes ratsanik-kudega maha. Järetratsumatajad tormawad hoolimataft edasi. Nad on juba täieste meie juures.

„Õid läbi!“ tärkab peas mõte. Kuid samal filmapiilgul hakkavad meie kuulipildujad armutalt tuld sülitama.

„Näe, kui küliwad!“ lähendamad soldatid kergemalt hingates.

Me õid tunneme, et raske filmapiil mõõdas on, et waenlane tagasi on löödud.

Kui wiljakõrred wikati ees langewad ratsawäelased furnult ja haawatult maha. Kuid suurtükid saadawad ikka weel wahetpidamata ratsawäeliste jekka pommisid.

Warsti on keset wälja suur hunik hobuseid ja inimesi. Minult mõnedel ütsitutel läheb korda perusid hobuseid finni pidada ja ära põgeneda.

Õomajal.

Põhilenki küla, Wislotti lähedal (Wisla haru) Tarnowist umbes 27 wersta. Jõudsinne siia 9-mal sept. Juba lõunast saadik tiibas wihma, peenikest udust wihma. Mõned nimetawad teda seenewihmaks. Olgu ta nimi kuidas on, aga see seenewihm meeldib mulle nimelt sellepärast, et läbi märjaks ei saa.

Meil oli umbes 18 wersta sel päewal maha käia. Maanteed minnes oli weel rahuloldaw. Umbes 10 wersta külawahelist teed muutis selle reisi otse põrguks: dünamomasina, woolu-wastuwõtmisejaama ja muude riistade kahe-ratta kaarikud, ehk nende raskus küll 30 puuda kõigub, igaühel kaks hobust ees, jäid meil sawisse päris nii üelda kui pigi sisse finni. Pingutasime ka inimeste wiimased jõud kallal ära ja jõudsinne lõpuks kohale, hobused walgel wahul, inimesed näljased wäsinud . . .

Teed on lõpmata moonawoorisid täis, kolin, mürin, ümber aetud wantrid, maha lastud hobused, mädanewad lihahunikud, fondid, luud.

Õõda . . .

Meie moonawantrid, ühehobusega, jäid õõid teel porisse. Meie ei wõinud neid aidata, sest korpuse staabi käsu peale pidi meil jaam juba kell 6 õhtu üles seatud ja telegrammide wastuwõtmiseks walmis olema, et teiste jaamadega ühendust käima seada.

Õhtu poole muutus seenewihm tubliks wihmaks ja meie olime läbi märjad kui kalapojad. Tuul muutus suuremaks ja löötsus mäel tugewasti. Hambad lödised külma.

Seltilised läksid küladesse sooja pesa otsima, kus saatsid õõ üle magada. Mäna ühes nendega minna ei wõinud, sest pidin kohe jaamas deshurerima. Seljas oli ainult suine gümnaasiika-särk, mis läbi märg oli. Sinel oli moona-wooride wanfris, kuid need ei tulnud, ega tulnud.

Õõ, pime õõ. Istusime jaamas kolmekesi: mootorist ja jaama ülem ja mina. Külmaft sinised. Sest ka meie ohwiiseri palitu, woodi ja sõögitraam oli maha jäänud woorides. Woorisid ei tule ja meie külmetame edasi.

Õnneks tuli minu asemil pea jaama ja hambaid lödistades, wabistades, läksin ma seltsimehi otsima. Läbi pimeduse ja jorawa wihma kobasin üle jõrewa, porise mulla ühe madala, õlekatusega maja juure, kust pisikest neljaruudulijest aknast küünlatuleke wastu wilksus. Just nagu meie pobuliste- ehk popside majafesed, ainult selle wahega, et siinpool enamasti kõit majad, peale seespoolt lubjamist, ka wäljaspoolt frohwitud ehk lubjatud on.

Astusin sisse. Seltilised olid wahepeal kustilt õlgi saanud ja põrandale hea ajeme walmistanud.

Mimelt hea, sest et meie sõjawäljal harufordadel selle mõnususjega tegemist saame teha. Kuna harilik woodi — palatites, märja maa peal on. Hea, kui kuiwa põhku alla saab.

Majas ei elanud ühte hingegi, ehk õigem — kõit olid kuhugile eemale põgenenud. Seintel ripuwad pika reana pühaste pildid, ei ühtegi näopilti ehk portree, mis ilmalikkusest jutustaks. Ühe pildi tagant leidime jedeli, Poola keeles. Sellest saime warsti jagu — oli ju meil taks Poola keele õskajat. See tähendas Austria omawalitjuse-asutuse kwii-tungit, et majaomanik maja maksu, 4 krooni Austria Keisririigi hääks ära oli maksnud.

„Pane see paberi räbal tule lõkkele; Selle iga on mööda! Warsti maksjad ja Wene keisrile majamaksu,“ kuuldusid hüüded.

Meie seltilised olid wahepeal kana kuudikud üles oisunud ja paar kana „ära näpistanud“. Kaminas põles tuli, sooja õhku laiuli laotades. Malmist poti sees kees mulinal kana liha kartulitega. Meil ei olnud leiba, ega joola. Kuid isuga ootasime, millal „maiusroog“ walmis saab, ehk küll leibõõ ammu möödas oli.

Ahnelts õgissime tükkese kanalaha ja rüüpasime mõne lusikatäie sooja leent peale, mis soolata küll väga maitset ei olnud, kuid pool nälginute kõhtudele oli see siiski samasugune kui täissõõnud kõhule kõige suurem maiusroog.

Wäsimus ja soe tuba nõudis oma osa ja meie uinustime peagi, päiwist waewa ja wihma käes külmetamist unustades, raske unega.

Snimene, wäsimus, rahu . . . kolm, paugud, pommitamine . . . haiged, hoiged, haawatud . . . ilmuvad unes, rikutud weres. Kõik, kõik on segi.

P. Loit.

Austria, 11. sept. 1914.

Ilmsuremata leitnant.

(Saawatud ohwitseri jutustus).

„Ilmsuremata leitnant“ — nii nimetasid teda ta kaaslasjed. See, mis nad temast kõnelesid, näis uskumata olewat, peaaegu nagu muinasjutt.

Toodi tema sumadan nähtawale, näidati ta läbilastud müts ette, mille wooder ja firm tarretanud werega koos olid, niisama ka ta pikksilma, mil kuulide jäljed küljes olid. Kuulid olid pikksilma raamid täieste lõssi liisunud. Selge oli, et kuulid ilma kaitseraamideta otsekohe filmadesse oleksid tunginud.

Üks kuul, mis klaasi küljest tagasi oli pörkanud, oli tüki raami ja pikksilma omaniku kulmu pealt poole osa karwu ära kiskunud. Terve pikksilm oli kuiwanud musta werega kaetud, werd oli rihma ja pikksilmataasku peal. Oli selge, et pikksilma käest mitte ei olnud ära pandud ja ka, pärast haawa saamist pähe, filmade eest ei olnud liigutatud.

Süda tõmbus jeda pikksilma waadates kokku. Tema omanik, jalawäe alamleitnant, oli surmale sõna tõsisel mõttes filma waadanud.

On aru saada, missuguse ärewusega ma tema jutustust püüdnud kuulasin. Tõsist ja lihtsat jutustust ühest Sumala imeteost. Ta on ka ise tõsine ja lihtne, see noormees, peaaegu weel poisike.

Boolest otsaesisest saadik on ta pea sidemetega kinni seotud. Ta hallidest filmadest paistawad tõsised mõtted. Ta lamab pehmel asemel. Kõsi gipsi sidemes walgendab tumedal waihal ja lapselikult liigutawalt hiilgab sel kartmata rinnal kullast ristilene finise emaljega ja hõbedane pühapildike.

„Ma ei tea, kuidas mind Sumal on päästnud! . .
Mul on wiist küll saatusest määratud elusse jääda. . .“

*

„Meie lähime piirist üle ja tungisime Saksamaale nii ruttu sisse, nii ootamata salalastele, et me üsna sagedasti, kui me kuskile külasse tulime, leidsime, et inimesed alatud lõunasöögi juurest ära olid läinud. Saatata sain ma esimeses wõitluses. Päewal enne seda oli meist külje pool wõitlus ja sõda jäi katki, kui juba pimedus kätte oli jõudnud. See oli meist umbes 5 wersta eemal, ja esimene mulje oli, et see mitte sõda ei ole waid manöwer. Näha oli kõik wäga hästi, isäranis öösi. Nagu wälgu sähwatus tuleb suurkülli lastmise ajal nähtawale, ja siis võib näha, kuidas srapnell plahwatab. Lahingu hommikul arutati meid wara üles. Meie magasime õlgede peal. Olga oli küllalt olemas. Mähid ennast õlgedesse ja siis on soe. Ainult hommikut ei on pagana külm.

Meie pataljon oli peaosakonna juures. Meie ülemad teadsid nähtawasti, et wõitlus tulemas oli

Meie marsšisime wahwalt edasi. Aga sellel päewal olime meie waewalt 12 wersta maad ära läinud ja jõudisime parajaste Saksa külasse, kui korraga küla tagumisel serwal üks kajak nähtawale ilmub ja oisekohe weresse kastetud rätikut lehitab. Bataljoni komandör meie ees sattus ärewusesse ja andis sedamaid käsu wäge ahelikuts korraldada. Mina aga tulin külast oma poole rooduga ahelikuts korras juba wälja. Täiesti tasane, lage plats. Dtsse meie ees, jammu 60 meist eemal, asub mets ja pahemat kätt, wähe lähemal, wäike metsatükk. See oli minu tegevusepiirkond. Üle terve põllu, weidi põigiti meie wäerinna wastu, käis harilik põllutee, nagu meie külawaheteed: teeroopaid on waewalt märgata. Metsast lastakse aga, ehk küll inimese hingegi näha pole.

Sust meie ja wastase wahel asub lehmakari. Üks lehm pidi haawatud olema. Werd woolas tal sarwede wahelt maha. Lehm ammuw kaeblikult, ja ustuge mind — mul oli taht kahju; ta kannatas ju täieste süüta.

Waelase tuleandmine muutus elawamaks.

„Poisid, lähme jooksuammul teele!“ Minu esimene mõte oli kaitsewarju leida, aga kogu plats oli lage nagu peopesa. Nad jooksid, lastsid kõhuli.

„Kaewage omale augud,“ ütlen ma, ja waatan ise

fiitrisse. Ma näen et sakslased endid meisa hästi ära on peitnud: mitte ainuski fiitrit ei ole näha.

„Laske harwemini, hoidke kuulisid! Rahulikult sihtida! Sgaüks teist peab wiis sakslast maha lastma.“

Waenlase tuleandmine kaswab aegajalt ifka tugewamaks. Sihtsalt kuuli wiim. Mulle tuleb tõuge wastu pead. Minu käsi katsub meelekohta — weri. „Misparast ma ei sure?“ mõilen ma, aga järelmõtlemisels ei jaitku aega.

Waatan seljataha. Meie toga on maa weidi kõrgem; seal lamab ka jalk meie mehi ahelikku wiisi maas ja nad lastewad üle meie peade. Wõtan ka palikese kätte, teen ta lahti ja wiiskan meestele üks-kaks padrunit.

„See pole midagi, poisid! Hakame kohe täatidega peale!“

Mulle ei ole usku lastmise ega kogu tehnikat siisse ja ei armasta seda. Tääl otjustab ifka selle kasuks, selle wahwus juurem on, ja see otjustab lõpulikult.

Sakslased tulewad metsatukast, mis meie ees asub, ka juba wälja. Nad on juba metsatuka serwal. Reid on juba selgesti näha, ka ilma fiitrita.

Nüüd on paras aeg!

„Walmis, poisid! Sumala abiga!“ Hurra hüüdes rühkisid nad lähemale. Mina jooksin ees ja minu mehed minu kannul, kui forraga pahemalt poolt üks Saksa kuuliprits töötama hakkas.

„Laske kõhuli!“ hüüdsin ma ja heidsin ka ise maha. Kui kuulipritsi kuulda on, siis käib tawalik määrus ifka nii: heida maha!

Kuuliprits waitib. Ma kargen püsti.

Hurra! Ma waatan ümberringi — mitte keegi ei tõusnud enam üles. Kuuliprits oli nad kõik maha niitnud. Nähtawasti olid nad mahahetimisega wiitwitanud, olid ühte jalka kofku hoidnud ja kuuliprits oli nad häwitannud. Selle järele pidin küll ka mina ise maha langenud olema — werekatuse tagajärjel. Ma näen ainult uduielt, et sakslased otse minu poole marsiwad. „Nad, saatanad, lööwad mu furnuks!“ mõtlesin ma.

Siis astub üks minu juurde: „Dhmitser! Üles! Üles!“ tõukab ta mulle külge. Ma teen end furnuks. Tuli teine, haaras minu jalast finni ja lastis lahti. Üks sakutas mind ninast. Sumal tänatud, nad läksid minema!

Kuid nii ei olnud asjalugu weel mitte. Wiist olid meie mehed kaugel eemal, peawägede juures, sest minust

marssis veel teine Saksa väesalk üle. Seefama lugu — nad raputavad mind, hüüavad: „Ules!“ Üks irvitab, kui ta mind näeb, ja ähwardab: „Aha: Vene ohvitser!“ Ja läbi werega määrinud filmaripsmete näen ma tema delast rõõmust moondunud nägu.

Kui ka need mööda olid, alustas suurtüüvägi wõitlust; suurtükid wõeti wantritelt maha ja nad awasid oma tule. Üks suurtükk hakkas minust umbes 5 sammuga kaugusel lastma. Arwasin endid kurdiks jääwat. Seal wastas ka juba meie suurtüüvägi Saksa tulele, ja tublisti: shrapnellid lõhkesid minu läheduses ja iga paugu järele rõõmustasin, et ükski kuul mind ei olnud tabanud.

Üks Saksa suurtükk minu kohal hakkas natuke harwemini lastma. Ma pöörasin ettewaatlikult oma näo ta poole ja näen, et seal ainult üks mees veel järel on. Sain kuidagi wiisi oma rewolwri pihku haarata, sihtisin ühe peale ja lastsin. Ja käes ta mul oligi. Sakslane haaras mõlema käega oma kaelast kinni ja langes kummuli maha. Ma sihtisin teise peale, surusin winna ja see wajus põlwili, wankus ja langes pikkamisi ratta weerde maha.

Ma ei jõudnud oma rewolwrit veel mitte ära peita, kui üks kolmas sakslane, kes ühe weuwankri suurtüki juurde oli sõidutanud, minu peale kargas, mul rewolwri käest ära listus ja kõige lähemalt minu pihta sihtides üks kuuli minu peale ära lastis. Kuulid tungisid aga ainult läbi müüsi ja kriimustasid mu pealuud. Tundsin kõige jõuga seda rõõmu, et veel elasin, aga ma pöörasin nagu wiimistes surmatrampides end ümber ja sirutasin end kui surnu wälja.

Sakslane ei leppinud ainult sellega, ta pani suurtüki wankri taha ja sõitis sellega üle mu kehale. Õnneks lamasin wäikses nõus millest ainult mu parem käsi wälja ulatas, nii et raskest rattad mind ainult litsusid, mu käsi aga oli murtud.

Ma lamasin, ega julgenud üles tõusta, kord minestusesse langedes, kord jälle selge mõistuse juurde tagasi tulles.

Sakslased hakkasid juba eemale minema. Ma kuulsin ja nägin ka osalt, kuidas nad minust mööda läksid, kuid minusse nad ei puudutanud. Öö jõudis kätte. Nägin oma kõrwal üht tulekuma: need olid sakslased kes oma taganemisel nende poolt mahajäetud külad põlema pistsid.

Ma hakkasin roomama. Esiti iga kehade huniku juurde milleks mu poolrood oli muutunud: Kas siis keegi enam elus ei ole.

Asjata roomasin ühe juurest teise juurde. Kõik olid furnud ja juba külmad, peale ühe. Sel oli kuul läbi taela ja õla tunginud ja ta oli täitsa ilma hääleta. Ta kõneles ainult sofinal.

Roomasime kahelisi teineteist toetades meie wäe poole. Hirmus oli siia jääda, kus Saksa wahisalk meid iga silmapiik wõis leida. Wangipõlw, piinamised, teotamised ja selle järele surm. Ma ise ei ole seda küll näinud, aga olen sellest palju kuulnud, et sakslased haawatuid kui loomi furnuks lööwad.

Me roomasime nii ruttu kui võimalik ja kuulatasime sealjuures pimeduses. Mõlemad tahtsime heameelega juua. Juhumise kombel sattusime ühe weeloigu äärde ja jõime sealst ahnelt.

Me roomasime edasi. Äkitselt pani meid hobusekajade tümin endid maa vastu suruma ja hinge kinni pidama. „Kadunud“, mõtlesin mina. Mu kaaslane filmitses lähenevaid raskenikke terasemalt ja sofiistas: „Dhwitseri herra, need on meie mehed: Kasalad! Sumala eest, kasalad!“

Seal hüüdsin mina juba kõigest oma kopsude jõust:

„Wennad Aopi!“

Ruttu kihutasid nad meie juurde. Ruttu tõsteti meid mõlemaid üles ja ehk küll meil sadulas raske olla oli, pani rõõmus tunne, et jälle omade keskel oleme, kõile walu unustama ja karastas meie raugewat jõudu.

Nüüd olen siia toodud. Olen juba paranemas. Warsti lastakse mind haigemajast wälja, ja siis jälle oma wäesalga juurde. Minult üks asjaolu kurwastab mind: keiser oli siin, kui mind weel siin ei olnud, ja waewalt saan teda nüüd näha. Minult näha tahaksin teda ja siis rõõmuga surma minna.“

„W. W.

Kooliõpetaja kiri sõjawäljalt.

Kui 18. juulil meile, kooliõpetajatele, käst anti sõttaminemises Rakweresse ilmuda, erutas see teade wähe, sest igalüks lootis, et teda sõtta ei saadeta, aga kui Rakweres juba kohtadele määrati ja hobustega ühes wagunis Peeterburi poole sõitmine, muutus meelesolu tõsiseks. Kui rong liikuma hakkas, olid kõik ukse- ja akna-augud wäljawaata-

jaid täis, nii mõnigi arvas, et kodumaad wiimast korda näeb. Ka ei olnud meil saatjaid jaamas nii rohkeste kui esimeste rongidega minejatel, sest keegi saatja ei jõudnud õhtu kella 10 kuni teise päewa kella 10-ni jaamas oodata. Petrogradis, kus paar nädalat ühes linna koolimajas paigal olime, muutus meeleolu suurlinna mõjul rõõmsamaks; käisime hoolfaste linna tähtsamaid kohti vaatamas ja muuseumides, mis juhtusid suwel lahki olema. Aga kui ühel hommikul wara üles äratati ja kahelupa reas lähema turuplatši peale wiidi, kus meie sõjawankriid kraamiga wäljaõiduwalmis seisid ja kus kaks preestrit meile wiimaseks troostiks palweid pidasid ja sõttaminekuks õnnistasid, tundis meist igaüks südames asja tõsidust ja mõnigi pisarlanges mõnel palgeid mööda alla. Haledust ja kahju ei tundnud keegi oma isiku ega elu pärast — kõik olid, nagu ju tuajamijest selgus, suured sõja poolehoidjad ja sakslaste wastased — waid suuremalt jaolt kodumaale jäänud, armfaks saanud omaste pärast, kelledest lahkuda raske oli. Pärast wiiepäewast raudteeõitu peatas meie rong Austria piiriäärseis raudteejaamas, kus jalgsi edasi Austriamaa poole hakkasime rändama.

Esimesi Austria sõjawangisid nägime ühes raudteejaamas, paar sammu eespool wiimast jaama, kus wastutulewa rongi konduktor, naerul näoga, wiimaste wagunite peale näitas: „seal on“! Oli ka wiimastes wagunites kümme-kond austria last, kelledest kõik Tšhechi keelt rääkisid, ainult üks rääkis Saksa keelt. Wiimases jaamas oli neid juba sadanded jaama ümbruses, Wene wahtide wahel rohumaa peal pikutamas.

Paljud wahetasid hoolfaste Wene soldatitelt oma raha wastu Wene raha ümber.

Jaamast kolme tunni tee eemal, jäime öökorterisse ühte suuremasse Poola alewikku, kuhu juba lahinguliinilt paugud selgeste kuulduisid. Et õhtu ilus kuuwalgne oli, istusid meie komando-salgakeseid mäekallakul, kuulasid lahinguliinilt kogupaulude müra ja tegid mitmesuguseid sõja ettekujutusi: alles hilja õö peale heitsime puhkama, kui korraga signali hääl ja weltweebet hüüe: „Tõuske üles poisid, waentane ligineb“, meid walgutiirusega maast üles äratas. Reisifime üle poole päewa tee tagasi ja peatasime seal paar päewa. Wene wägi sai omale abiwägesid lisaks ja kihutas jelle aja sees waenlase kaugele tagasi, nii et paari päewa

pärast endisesse paika tagasi läksime, kus leiwaahjud üles seadime ja leiba küpsetama hakkasime. Umbes nädalase seals- viibimise järele jõudis Wene wägi waenlase niiwõrt kahju- takse teha, et meie leiwaahjudega juba õige lähedale lahingu- liinile läksime. Siimest langenute risti nägime enne D. männametsa ääres, kus austerlased Wene wahisalgad olid ära tapnud. Juba kaugese paistis metsa ääres suur walge rist filma, millest mööda sõites eelratsutaja ohwitser müüsi maha wõttis. Meie tagajärel minejad lähenesime ristile, kui suurele pühadusele, müüsid p huss, kuna wenelased hool- jaste risti eite löiwad. Sealte wähe maad edasi oli suurem matmisekoht aiaga ümberpiiratud, kuna sealte edasipoolse juba õige tihedalt risiüfesi teel filma puutus.

D-s peatasime mõne päewa paigal, kui edasi rändas- sime ja Austrias — Galitsias, Weikseli jõe äärde peatama jääme ning korpuse leiwa-tagawara suurendasime. Praegu oleme ärarändamisel; kui pika reisu järele peatama jääme, ei wõi praegu teada, aga wist mitte palju siinpool Krakaud. Ehk küll wähest päewade wiisi reisida saab, ei tunne sõja- tuhinas palju keegi wäsimust, ka haigused on selle aja sees tundmata asjad. Minult austrialaste poolt ärariisutud ja mahapõletatud külad tee ääres ja nende toored wägiteod poolakate kallal lijuwad närwid pingule ja kae rusikasse. Kui midagi järelejäänud Poola majadest küsima lähed, siis wastab siisewajunud palgedega ja nutetud filmadega pere- ema: „Miina, — austriati wisse nabrati.“ Kui elu ja aega jätkub, tahan edespäidi sõjawäljalt kodumaale teateid saata.

Riiklik Avalik
Raamatukogu

Sõja jutud.

1) **Wolodiewski** S. Sienkiewitshi roman Poola riigi ajalooft Hind 250 kop

2) **Tubas ja põrmus**

Et Zeromski ajalooline jutustub Napoleoni sõjast Poola maal Hind 2 rbl

3) **1812.**

ℓ Kellstab'i roman suurest Wene-Pratsuse sõjast. Hind 280 kop.

Rõigil neil juttudel on sõjarlats Poola- ja Saksamaa, kus meie wäed praegu wõitlewad ja paikade kirjeld trehwab tihti just samu kohte, nii et lugedes hõlbus on meie wäe praegust olu filma ette mõelda

4) **Konsul Godari lapsed**
on J. Wilda roman sõja eest põgenejate elust perekondades wäljaspool lahinguid Hind 80 kop.

Kolme Eesti sõjamehe sõjakäik ja kirjad kodumaale ja ühe Eesti halastaja de lugu on wäikeses raamatukeses

5) **Werejännilised sakslased.**

Kokku kirjutanud Juhan Hurt. Raamatu hind 20 kop.
Rõigist parematest kauplustest saada.